

SVETONI TRANQVILII VITA GAI

I. LIFE OF GERMANICUS

1 [1] Germanicus, C. Caesaris pater, Drusi et minoris Antoniae filius, a Tiberio
2 patruo adoptatus, quaesturam quinquennio ante quam per leges liceret et
3 post eam consulatum statim gessit, missusque ad exercitum in Germaniam,
4 excessu Augusti nuntiato, legiones universas imperatorem Tiberium
5 pertinacissime recusantis et sibi summam rei p. deferentis incertum pietate an
6 constantia maiore compescuit atque hoste mox devicto triumphavit.

7 2 Consul deinde iterum creatus ac prius quam honorem iniret ad
8 componendum Orientis statum expulsus, cum Armeniae regem devicisset,
9 Cappadociam in provinciae formam redegisset, annum agens aetatis quartum
10 et tricensimum diuturno morbo Antiochiae obiit, non sine veneni suspicione.
11 Nam praeter livores, qui toto corpore erant, et spumas, quae per os fluebant,
12 cremati quoque cor inter ossa incorruptum repertum est, cuius ea natura
13 existimatur, ut tinctum veneno igne confici nequeat.

14 [2] Obiit autem, ut opinio fuit, fraude Tiberi, ministerio et opera Cn. Pisonis,
15 qui sub idem tempus Syriae praepositus, nec dissimulans offendendum sibi
16 aut patrem aut filium, quasi plane ita necesse esset, etiam aegrum
17 Germanicum gravissimis verborum ac rerum acerbitatibus nullo adhibito
18 modo adfecit; propter quae, ut Romam rediit, paene discerptus a populo, a
19 senatu capitis damnatus est.

20 [3] Omnes Germanico corporis animique virtutes, et quantas nemini cuiquam,
21 contigisse satis constat: formam et fortitudinem egregiam, ingenium in
22 utroque eloquentiae doctrinaeque genere praecellens, benivolentiam
23 singularem conciliandaeque hominum gratiae ac promerendi amoris mirum
24 et efficax studium. Formae minus congruebat gracilitas crurum, sed ea
25 quoque paulatim repleta assidua equi vectatione post cibum. 2 Hostem
26 comminus saepe percussit. Oravit causas etiam triumphalis; atque inter cetera

27 studiorum monimenta reliquit et comoedias Graecas. Domi forisque civilis,
28 libera ac foederata oppida sine lictoribus adibat. Sicubi clarorum virorum
29 sepulcra cognosceret, inferias Manibus dabat. Caesarum clade Variana
30 veteres ac dispersas reliquias uno tumulo humaturus, colligere sua manu et
31 comportare primus adgressus est.

32 3 Obtrectatoribus etiam, qualescumque et quantacumque de causa nactus
33 esset, lenis adeo et innoxius, ut Pisoni decreta sua rescindentem, clientelas
34 divexanti non prius suscensere in animum induxerit, quam veneficiis quoque
35 et devotionibus impugnari se comperisset; ac ne tunc quidem ultra
36 progressus, quam ut amicitiam ei more maiorum renuntiaret mandaretque
37 domesticis ultionem, si quid sibi accideret.

38 [4] Quarum virtutum fructum uberrimum tulit, sic probatus et dilectus a suis,
39 ut Augustus — omitto enim necessitudines reliquas — diu cunctatus an sibi
40 successorem destinaret, adoptandum Tiberio dederit; sic vulgo favorabilis, ut
41 plurimi tradant, quotiens aliquo adveniret vel sicunde discederet, prae turba
42 occurrentium prosequentiumve nonnumquam eum discrimen vitae adisse, e
43 Germania vero post compressam seditionem revertenti praetorianas cohortes
44 universas prodisse obviam, quamvis pronuntiatum esset, ut duae tantum
45 modo exirent, populi autem Romani sexum, aetatem, ordinem omnem usque
46 ad vicesimum lapidem effudisse se.

47 [5] Tamen longe maiora et firmiora de eo iudicia in morte ac post mortem
48 exstiterunt. Quo defunctus est die, lapidata sunt templa, subversae deum
49 arae, Lares a quibusdam familiares in publicum abiecti, partus coniugum
50 expositi. Quin et barbaros ferunt, quibus intestinum quibusque adversus nos
51 bellum esset, velut in domestico communique maerore consensisse ad
52 indutias; regulos quosdam barbam posuisse et uxorum capita rasisse ad
53 indicium maximi luctus; regum etiam regem et exercitatione venandi et
54 convictu megistanum abstinuisse, quod apud Parthos iusti[ti] instar est.

55 [6] Romae quidem, cum ad primam famam valitudinis attonita et maesta
56 civitas sequentis nuntios opperiretur, et repente iam vesperi incertis
57 auctoribus convaluisse tandem percebruisset, passim cum luminibus et
58 victimis in Capitolium concursum est ac paene revolsae templi fores, ne quid
59 gestientis vota reddere moraretur, expergefactus e somno Tiberius
60 gratulantium vocibus atque undique concinentium:

61 Salva Roma, salva patria, salvus est Germanicus.

62 2 Et ut demum fato functum palam factum est, non solaciis ullis, non edictis
63 inhiberi luctus publicus potuit duravitque etiam per festos Decembris mensis
64 dies. Auxit gloriam desideriumque defuncti et atrocitas insequentium
65 temporum, cunctis nec temere opinantibus reverentia eius ac metu repressam
66 Tiberi saevitiam, quae mox eruperit.

67 [7] Habuit in matrimonio Agrippinam, M. Agrippae et Iuliae filiam, et ex ea
68 novem liberos tulit: quorum duo infantes adhuc rapti, unus iam puerascens
69 insigni festivitate, cuius effigiem habitu Cupidinis in aede Capitolinae Veneris
70 Livia dedicavit, Augustus in cubiculo suo positam, quotiensque introiret,
71 exosculabatur; ceteri superstites patri fuerunt, tres sexus feminini, Agrippina,
72 Drusilla, Livilla, continuo triennio natae; totidem mares, Nero et Drusus et C.
73 Caesar. Neronem et Drusum senatus Tiberio criminante hostes iudicavit.

II. BIRTH OF CALIGULA AND EARLY LIFE

74 [8] C. Caesar natus est pridie Kal. Sept. patre suo et C. Fonteio Capitone coss.
75 Ubi natus sit, incertum diversitas tradentium facit. Cn. Lentulus Gaetulicus
76 Tiburi genitum scribit, Plinius Secundus in Treveris vico Ambitarvio supra
77 Confluentes; addit etiam pro argumento aras ibi ostendi inscriptas OB
78 AGRIPPINAE PVERPERIVM. Versiculi imperante mox eo divulgati apud hibernas
79 legiones procreatum indicant:

80 In castris natus, patriis nutritus in armis,
81 Iam designati principis omen erat.

82 2 Ego in actis Anti editum invenio. Gaetulicum refellit Plinius quasi mentitum
83 per adulationem, ut ad laudes iuvenis gloriosique principis aliquid etiam ex
84 urbe Herculi sacra sumeret, abusumque audentius mendacio, quod ante
85 annum fere natus Germanico filius Tiburi fuerat, appellatus et ipse C. Caesar,
86 de cuius amabili pueritia immaturoque obitu supra diximus. 3 Plinium arguit
87 ratio temporum. Nam qui res Augusti memoriae mandarunt, Germanicum
88 exacto consulatu in Galliam missum consentiunt iam nato Gaio. Nec Plini
89 opinionem inscriptio arae quicquam adiuverit, cum Agrippina bis in ea
90 regione filias enixa sit, et qualiscumque partus sine ullo sexus discrimine
91 puerperium vocetur, quod antiqui etiam puellas pueras, sicut et pueros
92 pueros dictarent. 4 Exstat et Augusti epistula, ante paucos quam obiret
93 menses ad Agrippinam neptem ita scripta de Gaio hoc — neque enim
94 quisquam iam alius infans nomine pari tunc supererat —: "puerum Gaium
95 XV. Kal. Iun. si dii volent, ut ducerent Talarius et Asillius, heri cum iis
96 constitui. Mitto praeterea cum eo ex servis meis medicum, quem scripsi
97 Germanico si vellet ut retineret. Valebis, mea Agrippina, et dabis operam ut
98 valens pervenias ad Germanicum tuum." 5 Abunde parere arbitror non
99 potuisse ibi nasci Gaium, quo prope bimulus demum perductus ab urbe sit.
100 Versiculorum quoque fidem eadem haec elevat et eo facilius, quod ii sine
101 auctore sunt. Sequenda est igitur, quae sola [auctor] restat et publici
102 instrumenti auctoritas, praesertim cum Gaius Antium omnibus semper locis
103 atque secessibus praelatum non aliter quam natale solum dilexerit
104 tradaturque etiam sedem ac domicilium imperii taedio urbis transferre eo
105 destinasse.

106 [9] Caligulae cognomen castrensi ioco traxit, quia manipulario habitu inter
107 milites educabatur. Apud quos quantum praeterea per hanc nutrimentorum
108 consuetudinem amore et gratia valuerit, maxime cognitum est, cum post
109 excessum Augusti tumultuantis et in furorem usque praecipites solus haud
110 dubie ex conspectu suo flexit. Non enim prius destiterunt, quam ablegari eum
111 ob seditionis periculum et in proximam civitatem demandari

112 animadvertissent; tunc demum ad paenitentiam versi reprenso ac retento
113 vehiculo invidiam quae sibi fieret deprecata sunt.

114 [10] Comitatus est patrem et Syriaca expeditione. Unde reversus primum in
115 matris, deinde ea relegata in Liviae Augustae proaviae suae contubernio
116 mansit; quam defunctam praetextatus etiam tunc pro rostris laudavit.
117 Transitque ad Antoniam aviam et undevicensimo aetatis anno accitus
118 Capreas a Tiberio uno atque eodem die togam sumpsit barbamque posuit,
119 sine ullo honore qualis contigerat tirocinio fratrum eius. 2 Hic omnibus
120 insidiis temptatus elicientium cogentiumque se ad querelas nullam unquam
121 occasionem dedit, perinde oblitterato suorum casu ac si nihil cuiquam
122 accidisset, quae vero ipse pateretur incredibili dissimulatione transmittens
123 tantique in avum et qui iuxta erant obsequii, ut non immerito sit dictum nec
124 servum meliorem ullum nec deteriore dominum fuisse.

125 [11] Naturam tamen saevam atque probrosam ne tunc quidem inhibere
126 poterat, quin et animadversionibus poenisque ad supplicium datorum
127 cupidissime interesset et ganeas atque adulteria capillamento celatus et veste
128 longa noctibus obiret ac scaenicas saltandi canendique artes studiosissime
129 appeteret, facile id sane Tiberio patiente, si per has mansuefieri posset ferum
130 eius ingenium. Quod sagacissimus senex ita prorsus perspexerat, ut
131 aliquotiens praedicaret exitio suo omniumque Gaium vivere et se natricem
132 populo Romano, Phaethontem orbi terrarum educare.

III. DEATH OF TIBERIUS AND ASCENSION OF CALIGULA

133 [12] Non ita multo post Iuniam Claudillam M. Silani nobilissimi viri filiam
134 duxit uxorem. Deinde augur in locum fratris sui Drusi destinatus, prius quam
135 inauguraretur ad pontificatum traductus est insigni testimonio pietatis atque
136 indolis, cum deserta desolataque reliquis subsidiis aula, Seiano hoste suspecto
137 mox et oppresso, ad spem successionis paulatim admoveretur. 2 Quam quo
138 magis confirmaret, amissa Iunia ex partu Enniam Naeviam, Macronis
139 uxorem, qui tum praetorianis cohortibus praeerat, sollicitavit ad stuprum,

140 pollicitus et matrimonium suum, si potitus imperio fuisset; deque ea re et iure
141 iurando et chirographo cavit. Per hanc insinuatus Macroni veneno Tiberium
142 adgressus est, ut quidam opinantur, spirantique adhuc detrahi anulum et,
143 quoniam suspicionem retinentis dabat, pulvinum iussit inici atque etiam
144 fauces manu sua oppressit, liberto, qui ob atrocitatem facinoris exclamaverat,
145 confestim in crucem acto. ³ Nec abhorret a veritate, cum sint quidam auctores,
146 ipsum postea etsi non de perfecto, at certe de cogitato quondam parricidio
147 professum; gloriatum enim assidue in commemoranda sua pietate, ad
148 ulciscendam necem matris et fratrum introisse se cum pugione cubiculum
149 Tiberi[i] dormientis et misericordia correptum abiecto ferro recessisse; nec
150 illum, quanquam sensisset, aut inquirere quicquam aut exsequi ausum.

IV. INITIAL POPULARITY

151 [13] Sic imperium adeptus, populum Romanum, vel dicam hominum genus,
152 voti compotem fecit, exoptatissimus princeps maximae parti provincialium ac
153 militum, quod infantem plerique cognoverant, sed et universae plebi urbanae
154 ob memoriam Germanici patris miserationemque prope afflictae domus.
155 Itaque ut a Miseno movit quamvis lugentis habitu et funus Tiberi prosequens,
156 tamen inter altaria et victimas ardentisque taedas densissimo et laetissimo
157 obviorum agmine incessit, super fausta nomina "sidus" et "pullum" et
158 "pupum" et "alumnum" appellantium.

159 [14] Ingressoque urbem, statim consensu senatus et irrumpentis in curiam
160 turbae, inrita Tiberi voluntate, qui testamento alterum nepotem suum
161 praetextatum adhuc coheredem ei dederat, ius arbitriumque omnium rerum
162 illi permissum est tanta publica laetitia, ut tribus proximis mensibus ac ne
163 totis quidem supra centum sexaginta milia victimarum caesa tradantur.

164 ² Cum deinde paucos post dies in proximas Campaniae insulas traiecisset,
165 vota pro reditu suscepta sunt, ne minimam quidem occasionem quoquam
166 omittente in testificanda sollicitudine et cura de incolumitate eius. Ut vero in
167 adversam valitudinem incidit, pernoctantibus cunctis circa Palatium, non

168 defuerunt qui depugnatos se armis pro salute aegri quique capita sua titulo
169 proposito voverent.

170 3 Accessit ad immensum civium amorem notabilis etiam externorum favor.
171 Namque Artabanus Parthorum rex, odium semper contemptumque Tiberi
172 prae se ferens, amicitiam huius ultro petiit venitque ad colloquium legati
173 consularis et transgressus Euphraten aquilas et signa Romana Caesarumque
174 imagines adoravit.

V. FIRST ACTS

175 [15] Incendebat et ipse studia hominum omni genere popularitatis. Tiberio
176 cum plurimis lacrimis pro contione laudato funeratoque amplissime,
177 confestim Pandateriam et Pontias ad transferendos matris fratrisque cineres
178 festinavit, tempestate turbida, quo magis pietas emereret, adiitque
179 venerabundus ac per semet in urnas condidit; nec minore scaena Ostiam
180 praefixo in biremis puppe vexillo et inde Romam Tiberi subvectos per
181 splendidissimum quemque equestris ordinis medio ac frequenti die duobus
182 ferculis Mausoleo intulit, inferiasque is annua religione publice instituit, et eo
183 amplius matri circenses carpentumque quo in pompa traduceretur. 2 At in
184 memoriam patris Septembrem mensem Germanicum appellavit. Post haec
185 Antoniae aviae, quidquid umquam Livia Augusta honorum cepisset, uno
186 senatus consulto congessit; patruum Claudium, equitem R. ad id tempus,
187 collegam sibi in consulatu assumpsit; fratrem Tiberium die virilis togae
188 adoptavit appellavitque principem iuventutis. 3 De sororibus auctor fuit, ut
189 omnibus sacramentis adicerentur: "neque me liberosque meos cariores habeo
190 quam Gaium habeo et sorores eius"; item relationibus consulum: "quod
191 bonum felixque sit C. Caesari sororibusque eius."

192 4 Pari popularitate damnatos relegatosque restituit; criminum, si quae residua
193 ex priore tempore manebant, omnium gratiam fecit; commentarios ad matris
194 fratrumque suorum causas pertinentis, ne cui postmodum delatori aut testi
195 maneret ullus metus, convectos in forum, et ante clare obtestatus deos neque

196 legisse neque attigisse quicquam, concremavit; libellum de salute sua oblatum
197 non recepit, contendens nihil sibi admissum cur cuiquam invisus esset,
198 negavitque se delatoribus aures habere.

199 [16] Spintrias monstrosarum libidinum aegre ne profundo mergeret exoratus,
200 urbe submovit. Titi Labieni, Cordi Cremuti, Cassi Severi scripta senatus
201 consultis abolita requiri et esse in manibus lectitarique permisit, quando
202 maxime sua interesset ut facta quaeque posteris tradantur. Rationes
203 imperii ab Augusto proponi solitas sed a Tiberio intermissas publicavit.
204 2 Magistratibus liberam iuris dictionem et sine sui appellatione concessit.
205 Equites R. severe curioseque nec sine moderatione recognovit, palam
206 adempto equo quibus aut probri aliquid aut ignominiae inesset, eorum qui
207 minore culpa tenerentur nominibus modo in recitatione praeteritis. Ut levior
208 labor iudicantibus foret, ad quattuor prioris quintam decuriam addidit.
209 Temptavit et comitorum more revocato suffragia populo reddere.

210 3 Legata ex testamento Tiberi quamquam abolito, sed et Iuliae Augustae,
211 quod Tiberius suppresserat, cum fide ac sine calumnia repraesentata
212 persolvit. Ducentesimam auctionum Italiae remisit; multis incendiorum
213 damna supplevit; ac si quibus regna restituit, adiecit et fructum omnem
214 vectigaliorum et redditum mediis temporis, ut Antiocho Commageno
215 sestertium milies confiscatum.

216 4 Quoque magis nullius non boni exempli fautor videretur, mulieri libertinae
217 octingenta donavit, quod excruciatam gravissimis tormentis de scelere patroni
218 reticuisset. Quas ob res inter reliquos honores decretus est ei clipeus aureus,
219 quem quotannis certo die collegia sacerdotum in Capitolium ferrent, senatu
220 prosequente nobilesque pueris ac puellis carmine modulato laudes
221 virtutum eius canentibus. Decretum autem ut dies, quo cepisset imperium,
222 Parilia vocaretur, velut argumentum rursus conditae urbis.

VI. CONSULSHIPS OF CALIGULA

223 [17] Consulatus quattuor gessit, primum ex Kal. Iul. per duos menses,
224 secundum ex Kal. Ian. per XXX dies, tertium usque in Idus Ian., quartum
225 usque septimum Idus easdem. Ex omnibus duos novissimos coniunxit.
226 Tertium autem Luguduni iniit solus, non ut quidam opinantur superbia
227 neglegentiave, sed quod defunctum sub Kalendarum diem collegam rescisse
228 absens non potuerat.

VII. LARGESSE, GAMES AND BUILDINGS

229 2 Congiarium populo bis dedit trecenos sestertios, totiens abundantissimum
230 epulum senatui equestrique ordini, etiam coniugibus ac liberis utrorumque;
231 posteriore epulo forensia insuper viris, feminis ac pueris fascias purpurae ac
232 conchylii distribuit. Et ut laetitiam publicam in perpetuum quoque auget,
233 adiecit diem Saturnalibus appellavitque Iuvenalem

234 [18] Munera gladiatoria partim in amphitheatro Tauri partim in Saepis
235 aliquot edidit, quibus inseruit catervas Afrorum Campanorumque pugilum
236 ex utraque regione electissimorum. Neque spectaculis semper ipse praesedit,
237 sed interdum aut magistratibus aut amicis praesidendi munus iniunxit.

238 2 Scaenicos ludos et assidue et varii generis ac multifariam fecit, quondam et
239 nocturnos accensis tota urbe luminibus. Sparsit et missilia variarum rerum et
240 panaria cum obsonio viritim divisit; qua epulatione equiti R. contra se hilarius
241 avidiusque vescenti partes suas misit, sed et senatori ob eandem causam
242 codicillos, quibus praetorem eum extra ordinem designabat.

243 3 Edidit et circenses plurimos a mane ad vesperam interiecta modo
244 Africanarum venatione modo Troiae decursione, et quosdam praecipuos,
245 minio et chrysocolla constrato circo nec ullis nisi ex senatorio ordine
246 aurigantibus. Commisit et subitos, cum e Gelotiana apparatus circi
247 prospicientem pauci ex proximis Maenianis postulassent.

248 [19] Novum praeterea atque inauditum genus spectacula excogitavit. Nam
249 Baiarum medium intervallum [ad] Puteolanas moles, trium milium et
250 sescentorum fere passuum spatium, ponte coniunxit contractis undique
251 onerariis navibus et ordine duplici ad ancoras conlocatis superiectoque
252 terreno ac directo in Appiae viae formam. 2 Per hunc pontem ultro citro
253 commeavit biduo continenti, primo die phalerato equo insignisque quercea
254 corona et caetra et gladio aureaque chlamyde, postridie quadrigario habitu
255 curriculoque biiugi famosorum equorum, prae se ferens Dareum puerum ex
256 Parthorum obsidibus, comitante praetorianorum agmine et in essedis cohorte
257 amicorum. 3 Scio plerosque existimasse talem a Gaio pontem excogitatum
258 aemulatione Xerxis, qui non sine admiratione aliquanto angustiore
259 Hellespontum contabulaverit; alios, ut Germaniam et Britanniam, quibus
260 imminebat, alicuius inmensi operis fama territaret. Sed avum meum
261 narrantem puer audiebam, causam operis ab interioribus aulicis proditam,
262 quod Thrasyllus mathematicus anxio de successore Tiberio et in verum
263 nepotem proniori affirmasset non magis Gaium imperatorem quam per
264 Baianum sinum equis discursurum.

265 [20] Edidit et peregre spectacula, in Sicilia Syracusis asticos ludos et in Gallia
266 Luguduni miscellos; sed hic certamen quoque Graecae Latinaeque facundiae,
267 quo certamine ferunt victoribus praemia victos contulisse, eorundem et
268 laudes componere coactos; eos autem, qui maxime displicuissent, scripta sua
269 spongia linguave delere iussos, nisi ferulis obiurgari aut flumine proximo
270 mergi maluissent.

271 [21] Opera sub Tiberio semiperfecta, templum Augusti theatrumque Pompei,
272 absolvit. Incohavit autem aquae ductum regione Tiburti et amphitheatrum
273 iuxta Saepta, quorum operum a successore eius Claudio alterum peractum,
274 omissum alterum est. Syracusis conlapsa vetustate moenia deorumque aedes
275 reffectae. Destinaverat et Sami Polycratis regiam restituere, Mileti Didymeum

276 peragere, in iugo Alpium urbem condere, sed ante omnia Isthmum in Achaia
277 perfodere, miseratque iam ad dimetiendum opus primipilarem.

VIII. MONSTER AND TYRANT

278 [22] Hactenus quasi de principe, reliqua ut de monstro narranda sunt.
279 Compluribus cognominibus adsumptis — nam et "pius" et "castrorum filius"
280 et "pater exercituum" et "optimus maximus Caesar" vocabatur — cum audiret
281 forte reges, qui officii causa in urbem advenerant, concertantis apud se super
282 cenam de nobilitate generis, exclamavit:

283 Εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς.

284 Nec multum afuit quin statim diadema sumeret speciemque principatus in
285 regni formam converteret. 2 Verum admonitus et principum et regum se
286 excessisse fastigium, divinam ex eo maiestatem asserere sibi coepit; datoque
287 negotio, ut simulacra numinum religione et arte praeclara, inter quae Olympii
288 Iovis, apportarentur e Graecia, quibus capite dempto suum imponeret,
289 partem Palatii ad forum usque promovit, atque aede Castoris et Pollucis in
290 vestibulum transfigurata, consistens saepe inter fratres deos, medium
291 adorandum se adeuntibus exhibebat; et quidam eum Latiarem Iovem
292 consalutarunt. 3 Templum etiam numini suo proprium et sacerdotes et
293 excogitatissimas hostias instituit. In templo simulacrum stabat aureum
294 iconicum amiciebaturque cotidie veste, quali ipse uteretur. Magisteria
295 sacerdotii ditissimus quisque et ambitione et licitatione maxima vicibus
296 comparabant. Hostiae erant phoenicopteri, pavones, tetraones, numidicae,
297 meleagrides, phasianae, quae generatim per singulos dies immolarentur. 3 Et
298 noctibus quidem plenam fulgentemque lunam invitabat assidue in amplexus
299 atque concubitus, interdum vero cum Capitolino Iove secreto fabulabatur,
300 modo insusurrans ac praebens in vicem aurem, modo clarius nec sine iurgiis.
301 Nam vox comminantis audita est:

302 Ἦ μὲν ἀνάειρ ἢ ἐγὼ σέ,

303 donec exoratus, ut referebat, et in contubernium ultro invitatus super
304 templum Divi Augusti ponte transmisso Palatium Capitoliumque coniunxit.
305 Mox, quo propior esset, in area Capitolina novae domus fundamenta iecit.

IX. CALIGULA AND HIS FAMILY

306 [23] Agrippae se nepotem neque credi neque dici ob ignobilitatem eius
307 volebat suscensebatque, si qui vel oratione vel carmine imaginibus eum
308 Caesarum insererent. Praedicabat autem matrem suam ex incesto, quod
309 Augustus cum Iulia filia admisisset, procreatam; ac non contentus hac
310 Augusti insectatione Actiacas Siculasque victorias, ut funestas p. R. et
311 calamitosas, vetuit sollempnibus feriis celebrari.

312 2 Liviam Augustam proaviam "Vlixem stolatum" identidem appellans, etiam
313 ignobilitatis quadam ad senatum epistula arguere ausus est quasi materno
314 avo decurione Fundano ortam, cum publicis monumentis certum sit,
315 Aufidium Lurconem Romae honoribus functum. Aviae Antoniae secretum
316 petenti denegavit, nisi ut interveniret Macro praefectus, ac per istius modi
317 indignitates et taedia causa exstitit mortis, dato tamen, ut quidam putant, et
318 veneno; nec defunctae ullum honorem habuit prospexitque e triclinio
319 ardentem rogam.

320 3 Fratrem Tiberium inopinantem repente immisso tribuno militum interemit,
321 Silanum item socerum ad necem secandasque novacula fauces compulit,
322 causatus in utroque, quod hic ingressum se turbatius mare non esset secutus
323 ac spe occupandi urbem, si quid sibi per tempestates accideret, remansisset,
324 ille antidotum oboluisset, quasi ad praecavenda venena sua sumptum, cum et
325 Silanus impatientiam nauseae vitasset et molestiam navigandi, et Tiberius
326 propter assiduam et ingravescentem tussim medicamento usus esset. Nam
327 Claudium patrum non nisi in ludibrium reservavit.

328 [24] Cum omnibus sororibus suis consuetudinem stupri fecit plenoque
329 convivio singulas infra se vicissim conlocabat uxore supra cubante. Ex iis
330 Drusillam vitiasse virginem praetextatus adhuc creditur atque etiam in

331 concubitu eius quondam deprehensus ab Antonia avia, apud quam simul
332 educabantur; mox Lucio Cassio Longino consulari conlocatam abduxit et in
333 modum iustae uxoris propalam habuit; heredem quoque bonorum atque
334 imperii aeger instituit. 2 Eadem defuncta iustitium indixit, in quo risisse
335 lavisse cenasse cum parentibus aut coniuge liberisve capital fuit. Ac maeroris
336 impatiens, cum repente noctu profugisset ab urbe transcucurrissetque
337 Campaniam, Syracusas petit, rursusque inde prope rediit barba capilloque
338 promisso; nec umquam postea quantiscumque de rebus, ne pro contione
339 quidem populi aut apud milites, nisi per numen Drusillae deieravit.

340 3 Reliquas sorores nec cupiditate tanta nec dignatione dilexit, ut quas saepe
341 exoletis suis prostraverit; quo facilius eas in causa Aemili Lepidi condemnavit
342 quasi adulteras et insidiarum adversus se conscias ei. Nec solum chirographa
343 omnium requisita fraude ac stupro divulgavit, sed et tres gladios in necem
344 suam praeparatos Marti Ultori addito elogio consecravit.

345 [25] Matrimonia contraxerit turpius an dimiserit an tenuerit, non est facile
346 discernere. Liviam Orestillam C. Pisoni nubentem, cum ad officium et ipse
347 venisset, ad se deduci imperavit intraque paucos dies repudiatam biennio
348 post relegavit, quod repetisse usum prioris mariti tempore medio videbatur.
349 Alii tradunt adhibitum cenae nuptiali mandasse ad Pisonem contra
350 accumbentem: "Noli uxorem meam premere," statimque e convivio abduxisse
351 secum ac proximo die edixisse: matrimonium sibi repertum exemplo Romuli
352 et Augusti.

353 2 Lolliam Paulinam, C. Memmio consulari exercitus regenti nuptam, facta
354 mentione aviae eius ut quondam pulcherrimae, subito ex provincia evocavit
355 ac perductam a marito coniunxit sibi brevique missam fecit interdicto
356 cuiusquam in perpetuum coitu.

357 3 Caesoniam neque facie insigni neque aetate integra matremque iam ex alio
358 viro trium filiarum, sed luxuriae ac lasciviae perditae, et ardentius et
359 constantius amavit, ut saepe chlamyde peltaque et galea ornatam ac iuxta

360 adequitantem militibus ostenderit, amicis vero etiam nudam. Uxorio nomine
361 [non prius] dignatus est quam enixam, uno atque eodem die professus et
362 maritum se eius et patrem infantis ex ea natae. ³ Infantem autem, Iuliam
363 Drusillam appellatam, per omnium dearum templa circumferens Minervae
364 gremio imposuit alendamque et instituendam commendavit. Nec ullo
365 firmiore indicio sui seminis esse credebat quam feritatis, quae illi quoque
366 tanta iam tunc erat, ut infestis digitis ora et oculos simul ludentium infantium
367 incesseret.

368 [26] Leve ac frigidum sit his addere, quo propinquos amicosque pacto
369 tractaverit, Ptolemaeum regis Iubae filium, consobrinum suum — erat enim et
370 is M. Antoni ex Selene filia nepos — et in primis ipsum Macronem, ipsam
371 Enniam, adiutores imperii; quibus omnibus pro necessitudinis iure proque
372 meritorum gratia cruenta mors persoluta est.

X. TREATMENT OF THE SENATE, THE KNIGHTS, AND THE PEOPLE.

373 ² Nihilo reverentior leniorve erga senatum, quosdam summis honoribus
374 functos ad essedum sibi currere togatos per aliquot passuum milia et cenanti
375 modo ad pluteum modo ad pedes stare succinctos linteo passus est; alios cum
376 clam interemisset, citare nihilo minus ut vivos perseveravit, paucos post dies
377 voluntaria morte perisse mentitus. ³ Consulibus oblitis de natali suo edicere
378 abrogavit magistratum fuitque per triduum sine summa potestate res p.
379 Quaestorem suum in coniuratione nominatum flagellavit veste detracta
380 subiectaque militum pedibus, quo firme verberaturi insisterent.

381 ⁴ Simili superbia violentiaque ceteros tractavit ordines. Inquietatus fremitu
382 gratuita in circo loca de media nocte occupantium, omnis fustibus abegit; elisi
383 per eum tumultum viginti amplius equites R., totidem matronae, super
384 innumeram turbam ceteram. Scaenicis ludis, inter plebem et equitem causam
385 discordiarum ferens, decimas maturius dabat, ut equestria ab infimo quoque
386 occuparentur. ⁵ Gladiatorio munere reductis interdum flagrantissimo sole
387 velis emitti quemquam vetabat, remotoque ordinario apparatu tabidas feras,

388 vilissimos senioque confectos gladiatores, proque paegniariis patres
389 familiarum notos in bonam partem sed insignis debilitate aliqua corporis
390 subiciebat. Ac nonnumquam horreis praeclusis populo famem indixit.

XI. CALIGULA'S *SAEVITIA* AND *ATROCITAS*

391 [27] Saevitiam ingenii per haec maxime ostendit. Cum ad saginam ferarum
392 muneri praeparatarum carius pecudes compararentur, ex noxiis laniandos
393 adnotavit, et custodiarum seriem recognoscens, nullius inspecto elogio, stans
394 tantum modo intra porticum mediam, "a calvo ad calvum" duci imperavit.

395 2 Votum exegit ab eo, qui pro salute sua gladiatoriam operam promiserat,
396 spectavitque ferro dimicantem nec dimisit nisi victorem et post multas preces.
397 Alterum, qui se periturum ea de causa voverat, cunctantem pueris tradidit,
398 verbenatum infulatumque votum reposcentes per vicos agerent, quoad
399 praecipitaretur ex aggere.

400 3 Multos honesti ordinis deformatos prius stigmatum notis ad metalla et
401 munitiones viarum aut ad bestias condemnavit aut bestiarum more
402 quadripedes cavea coercuit aut medios serra dissecuit, nec omnes gravibus ex
403 causis, verum male de munere suo opinatos, vel quod numquam per genium
404 suum deierassent.

405 4 Parentes supplicio filiorum interesse cogebat; quorum uni valitudinem
406 excusanti lecticam misit, alium a spectaculo poenae epulis statim adhibuit
407 atque omni comitate ad hilaritatem et iocos provocavit. Curatorem munerum
408 ac venationum per continuos dies in conspectu suo catenis verberatum non
409 prius occidit quam offensus putrefacti cerebri odore. Atellanae poetam ob
410 ambigui ioci versiculum media amphitheatri harena igni cremavit. Equitem R.
411 obiectum feris, cum se innocentem proclamasset, reduxit abscisaque lingua
412 rursus induxit.

413 [28] Revocatum quendam a vetere exilio sciscitatus, quidnam ibi facere
414 consuisset, respondente eo per adulationem: "deos semper oravi ut, quod

444 unam cervicem haberet!" Cumque Tetrinius latro postularetur, et qui
445 postulerent, Tetrinios esse ait. 3 Retiari tunicati quinque numero gregatim
446 dimicantes sine certamine ullo totidem secutoribus succubuerant; cum occidi
447 iuberentur, unus resumpta fuscina omnes victores interemit: hanc ut
448 crudelissimam caedem et deflevit edicto et eos, qui spectare sustinuissent,
449 execratus est.

450 [31] Queri etiam palam de condicione temporum suorum solebat, quod nullis
451 calamitatibus publicis insignirentur; Augusti principatum clade Variana,
452 Tiberi ruina spectaculorum apud Fidenas memorabilem factum, suo
453 oblivionem imminere prosperitate rerum; atque identidem exercituum
454 caedes, famem, pestilentiam, incendia, hiatus aliquem terrae optabat.

455 [32] Animum quoque remittenti ludoque et epulis dedito eadem factorum
456 dictorumque saevitia aderat. Saepe in conspectu prandentis vel comisantis
457 seriae quaestiones per tormenta habebantur, miles decollandi artifex
458 quibuscumque e custodia capita amputabat.

459 Puteolis dedicatione pontis, quem excogitatum ab eo significavimus, cum
460 multos e litore invitasset ad se, repente omnis praecipitavit, quosdam
461 gubernacula apprehendentes contis remisque detrusit in mare.

462 2 Romae publico epulo servum ob detractam lectis argenteam laminam
463 carnifici confestim tradidit, ut manibus abscisis atque ante pectus e collo
464 pendentibus, praecedente titulo qui causam poenae indicaret, per coetus
465 epulantium circumduceretur.

466 Murmillonem e ludo rudibus secum battuentem et sponte prostratum
467 confodit ferrea sica ac more victorum cum palma discucurrit.

468 3 Admota altaribus victima succinctus poparum habitu elato alte malleo
469 cultrarium mactavit.

470 Lautiore convivio effusus subito in cachinnos consulibus, qui iuxta cubabant,
471 quidnam rideret blande quaerentibus: "quid," inquit, "nisi uno meo nutu
472 iugulari utrumque vestrum statim posse?"

473 [33] Inter varios iocos, cum assistens simulacro Iovis Apellen tragoedum
474 consulisset uter illi maior videretur, cunctantem flagellis discidit conlaudans
475 subinde vocem deprecantis quasi etiam in gemitu praedulcem.

476 Quotiens uxoris vel amicae collum exosculetur, addebat: "tam bona cervix
477 simul ac iussero demetur." Quin et subinde iactabat exquisitum se vel
478 fidiculis de Caesonia sua, cur eam tanto opere diligeret.

479 [34] Nec minore livore ac malignitate quam superbia saevitiaque paene
480 adversus omnis aevi hominum genus grassatus est. Statuas virorum
481 inlustrium ab Augusto ex Capitolina area propter angustias in campum
482 Martium conlatas ita subvertit atque disiecit ut restitui salvis titulis non
483 potuerint, vetuitque posthac viventium cuiquam usquam statuam aut
484 imaginem nisi consulto et auctore se poni.

485 2 Cogitavit etiam de Homeri carminibus abolendis, cur enim sibi non licere
486 dicens, quod Platoni licuisset, qui eum e civitate quam constituebat eiecerit?
487 Sed et Vergili ac Titi Livi scripta et imagines paulum afuit quin ex omnibus
488 bibliothecis amoveret, quorum alterum ut nullius ingenii minimaque
489 doctrinae, alterum ut verbosum in historia neglegentemque carpebat.

490 De iuris quoque consultis, quasi scientiae eorum omnem usum aboliturus,
491 saepe iactavit se mehercule effecturum ne quid respondere possint praeter
492 eum.

493 [35] Vetera familiarum insignia nobilissimo cuique ademit, Torquato
494 torquem, Cincinnato crinem, Cn. Pompeio stirpis antiquae Magni cognomen.

495 Ptolemaeum, de quo rettuli, et arcessitum e regno et exceptum honorifice, non
496 alia de causa repente percussit, quam quod edente se munus ingressum

497 spectacula convertisse hominum oculos fulgore purpureae abollae
498 animadvertit.

499 2 Pulchros et comatos, quotiens sibi occurrerent, occipitio raso deturpabat.

500 Erat Aesius Proculus patre primipilari, ob egregiam corporis amplitudinem et
501 speciem Colosseros dictus; hunc spectaculis detractum repente et in harenam
502 deductum Thraeci et mox hoplomacho comparavit bisque victorem constringi
503 sine mora iussit et pannis obsitum vicatim circumduci ac mulieribus ostendi,
504 deinde iugulari.

505 3 Nullus denique tam abiectae condicionis tamque extremae sortis fuit, cuius
506 non commodis obtrectaret. Nemoensi regi, quod multos iam annos poteretur
507 sacerdotio, validiorem adversarium subornavit.

508 Cum quodam die muneris essedario Porio post prosperam pugnam servum
509 suum manumittenti studiosius plausum esset, ita proripuit se spectaculis, ut
510 calcata lacinia togae praeceps per gradus iret, indignabundus et clamitans
511 dominum gentium populum ex re levissima plus honoris gladiatori
512 tribuentem quam consecratis principibus aut praesenti sibi.

XII. LASCIVIOUSNESS AND EXTRAVAGANCE

513 [36] Pudicitiae neque suae neque alienae pepercit. M. Lepidum, Mnesterem
514 pantomimum, quosdam obsides dilexisse fertur commercio mutui stupri.
515 Valerius Catullus, consulari familia iuvenis, stupratum a se ac latera sibi
516 contubernio eius defessa etiam vociferatus est.

517 Super sororum incesta et notissimum prostitutae Pyralidis amorem non
518 temere ulla inlustriore femina abstinuit. 2 Quas plerumque cum maritis ad
519 cenam vocatas praeterque pedes suos transeuntis diligenter ac lente
520 mercantium more considerabat, etiam faciem manu adlevans, si quae pudore
521 submitterent; quotiens deinde libuisset egressus triclinio, cum maxime
522 placitam sevocasset, paulo post recentibus adhuc lasciviae notis reversus vel
523 laudabat palam vel vituperabat, singula enumerans bona malave corporis

524 atque concubitus. Quibusdam absentium maritorum nomine repudium ipse
525 misit iussitque in acta ita referri.

526 [37] Nepotatus sumptibus omnium prodigorum ingenia superavit,
527 commentus novum balnearum usum, portentosissima genera ciborum atque
528 cenarum, ut calidis frigidisque unguentis lavaretur, pretiosissima margarita
529 aceto liquefacta sorberet, convivis ex auro panes et obsonia apponeret, aut
530 frugi hominem esse oportere dictitans aut Caesarem. Quin et nummos non
531 mediocris summae e fastigio basilicae Iuliae per aliquot dies sparsit in
532 plebem.

533 2 Fabricavit et deceris Liburnicas gemmatis puppibus, versicoloribus velis,
534 magna thermarum et porticum et tricliniorum laxitate magnaque etiam
535 vitium et pomiferarum arborum varietate; quibus discumbens de die inter
536 choros ac symphonias litora Campaniae peragraret. In exstructionibus
537 praetiorum atque villarum omni ratione posthabita nihil tam efficere
538 concupiscebat quam quod posse effici negaretur. 3 Et iactae itaque moles
539 infesto ac profundo mari et excisae rupes durissimi silicis et campi montibus
540 aggere aequati et complanata fossuris montium iuga, incredibili quidem
541 celeritate, cum morae culpa capite lueretur.

542 Ac ne singula enumerem, immensas opes totumque illud Ti. Caesaris vicies ac
543 septies milies sestertium non toto vertente anno absumpsit.

XIII. *RAPINAE*

544 [38] Exhaustus igitur atque egens ad rapinas convertit animum vario et
545 exquisitissimo calumniarum et auctionum et vectigalium genere. Negabat
546 iure civitatem Romanam usurpare eos, quorum maiores sibi posterisque eam
547 impetrassent, nisi si filii essent, neque enim intellegi debere "posteros" ultra
548 hunc gradum; prolataque Divorum Iuli et Augusti diplomata ut vetera et
549 obsoleta deflabat. 2 Arguebat et perperam editos census, quibus postea
550 quacumque de causa quicquam incrementi accessisset.

551 Testamenta primipilariū, qui ab initio Tiberi principatus neque illum neque
552 se heredem reliquissent, ut ingrata rescidit; item ceterorum ut irrita et vana,
553 quoscumque quis diceret herede Caesare mori destinasse. Quo metu iniecto
554 cum iam et ab ignotis inter familiares et a parentibus inter liberos palam heres
555 nuncuparetur, derisores vocabat, quod post nuncupationem vivere
556 perseverarent, et multis venenatas matreas misit. ³ Cognoscebat autem de
557 talibus causis, taxato prius modo summae ad quem conficiendum consideret,
558 confecto demum excitabatur. Ac ne paululum quidem morae patiens super
559 quadraginta reos quondam ex diversis criminibus una sententia condemnavit
560 gloriatusque est expergefata e somno Caesonia quantum egisset, dum ea
561 meridiaret.

562 ⁴ Auctione proposita reliquias omnium spectaculorum subiecit ac venditavit,
563 exquirens per se pretia et usque eo extendens, ut quidam immenso coacti
564 quaedam emere ac bonis exuti venas sibi inciderent. Nota res est, Aponio
565 Saturnino inter subsellia dormitante, monitum a Gaio praeconem ne
566 praetorium virum crebro capitis motu nutantem sibi praeteriret, nec licendi
567 finem factum, quoad tredecim gladiatores sestertium nonagies ignoranti
568 addicerentur.

569 [39] In Gallia quoque, cum damnatarum sororum ornamenta et suppellectilem
570 et servos atque etiam libertos immensis pretiis vendidisset, invitatus lucro,
571 quidquid instrumenti veteris aulae erat ab urbe repetiit, comprehensis ad
572 deportandum meritoriis quoque vehiculis et pistrinensibus iumentis, adeo ut
573 et panis Romae saepe deficeret et litigatorum plerique, quod occurrere
574 absentes ad vadimonium non possent, causa caderent. ² Cui instrumento
575 distrahendo nihil non fraudis ac lenocinii adhibuit, modo avaritiae singulos
576 increpans et quod non puderet eos locupletiores esse quam se, modo
577 paenitentiam simulans quod principalium rerum privatis copiam faceret.
578 Compererat provincialem locupletem ducenta sestertia numerasse
579 vocatoribus, ut per fallaciam convivio interponeretur, nec tulerat moleste tam

580 magno aestimari honorem cenae suae; huic postero die sedenti in auctione
581 misit, qui nescio quid frivoli ducentis milibus traderet diceretque cenaturum
582 apud Caesarem vocatu ipsius.

583 [40] Vectigalia nova atque inaudita primum per publicanos, deinde, quia
584 lucrum exuberabat, per centuriones tribunosque praetorianos exercuit, nullo
585 rerum aut hominum genere omissis, cui non tributis aliquid imponeret. Pro
586 edulibus, quae tota urbe venirent, certum statumque exigebatur; pro litibus ac
587 iudiciis ubicumque conceptis quadragesima summae, de qua litigaretur, nec
588 sine poena, si quis composuisse vel donasse negotium convinceretur; ex
589 gerulorum diurnis quaestibus pars octava; ex capturis prostituerum
590 quantum quaeque uno concubitu mereret; additumque ad caput legis, ut
591 tenerentur publico et quae meretricium quive lenocinium fecissent, nec non et
592 matrimonia obnoxia essent.

593 [41] Eius modi vectigalibus indictis neque propositis, cum per ignorantiam
594 scripturae multa commissa fierent, tandem flagitante populo proposuit
595 quidem legem, sed et minutissimis litteris et angustissimo loco, uti ne cui
596 describere liceret.

597 Ac ne quod non manubiarum genus experiretur, lupanar in Palatio constituit,
598 districtisque et instructis pro loci dignitate compluribus cellis, in quibus
599 matronae ingenuique starent, misit circum fora et basilicas nomenclatores ad
600 invitandos ad libidinem iuvenes senesque; praebita advenientibus pecunia
601 faenebris appositique qui nomina palam subnotarent, quasi adiuvantium
602 Caesaris reditus.

603 2 Ac ne ex lusu quidem aleae compendium spernens plus mendacio atque
604 etiam periurio lucrabatur. Et quondam proximo conlusori demandata vice sua
605 progressus in atrium domus, cum praetereuntis duos equites R. locupletis
606 sine mora corripere confiscarique iussisset, exultans rediit gloriansque
607 numquam se prosperiore alea usum.

608 [42] Filia vero nata paupertatem nec iam imperatoria modo sed et patria
609 conquerens onera conlationes in alimonium ac dotem puellae recepit. Edixit et
610 strenas ineunte anno se recepturum stetitque in vestibulo aedium Kal. Ian. ad
611 captandas stipes, quas plenis ante eum manibus ac sinu omnis generis turba
612 fundebat. Novissime contrectandae pecuniae cupidine incensus, saepe super
613 immensos aureorum acervos patentissimo diffusos loco et nudis pedibus
614 spatatus et toto corpore aliquamdiu volutatus est.

XIV. CALIGULA ON CAMPAIGN

615 [43] Militiam resque bellicas semel attigit neque ex destinato, sed cum ad
616 visendum nemus flumenque Clitumni Mevaniam processisset, admonitus de
617 supplendo numero Batavorum, quos circa se habebat, expeditionis
618 Germanicae impetum cepit; neque distulit, sed legionibus et auxiliis undique
619 excitis, dilectibus ubique acerbissime actis, contracto et omnis generis
620 commeatu quanto numquam antea, iter ingressus est confecitque modo tam
621 festinanter et rapide, ut praetoriana cohortes contra morem signa iumentis
622 imponere et ita subsequi cogentur, interdum adeo segniter delicateque, ut
623 octaphoro veheretur atque a propin quarum urbium plebe verri sibi vias et
624 conspergi propter pulverem exigeret.

625 [44] Postquam castra attigit, ut se acrem ac severum ducem ostenderet,
626 legatos, qui auxilia serius ex diversis locis adduxerant, cum ignominia dimisit;
627 at in exercitu recensendo plerisque centurionum maturis iam et nonnullis ante
628 paucissimos quam consummaturi essent dies, primos pilos ademit, causatus
629 senium cuiusque et imbecillitatem; ceterorum increpita cupiditate commoda
630 emeritae militiae ad †sescentorum† milium summam recidit.

631 2 Nihil autem amplius quam Adminio Cynobellini Britannorum regis filio, qui
632 pulsus a patre cum exigua manu transfugerat, in deditionem recepto, quasi
633 universa tradita insula, magnificas Romam litteras misit, monitis
634 speculatoribus, ut vehiculo ad forum usque et curiam pertenderent nec nisi in
635 aede Martis ac frequente senatu consulibus traderent.

636 [45] Mox deficiente belli materia paucos de custodia Germanos traici
637 occulique trans Rhenum iussit ac sibi post prandium quam tumultuosissime
638 adesse hostem nuntiari. Quo facto proripuit se cum amicis et parte equitum
639 praetorianorum in proximam silvam, truncatisque arboribus et in modum
640 tropaeorum adornatis ad lumina reversus, eorum quidem qui secuti non
641 essent timiditatem et ignaviam corripuit, comites autem et participes victoriae
642 novo genere ac nomine coronarum donavit, quas distinctas solis ac lunae
643 siderumque specie exploratorias appellavit.

644 2 Rursus obsides quosdam abductos e litterario ludo clamque praemissos,
645 deserto repente convivio, cum equitatu insecutus veluti profugos ac
646 reprehensos in catenis reduxit; in hoc quoque mimo praeter modum
647 intemperans. Repetita cena renuntiantis coactum agmen sic ut erant loricated
648 ad discumbendum adhortatus est. Monuit etiam notissimo Vergili versu
649 "durarent secundisque se rebus servarent."

650 3 Atque inter haec absentem senatum populumque gravissimo obiurgavit
651 edicto, quod Caesare proeliante et tantis discriminibus obiecto tempesta
652 convivia, circum et theatra et amoenos secessus celebrarent.

653 [46] Postremo quasi perpetraturus bellum, directa acie in litore Oceani ac
654 ballistis machinisque dispositis, nemine gnaro aut opinante quidnam
655 coepturus esset, repente ut conchas legerent galeasque et sinus replerent
656 imperavit, "spolia Oceani" vocans "Capitolio Palatioque debita," et in indicium
657 victoriae altissimam turrem excitavit, ex qua ut Pharo noctibus ad regendos
658 navium cursus ignes emicarent; pronuntiatoque militi donativo centenis
659 viritim denariis, quasi omne exemplum liberalitatis supergressus: "abite,"
660 inquit, "laeti, abite locupletes."

661 [47] Conversus hinc ad curam triumphi praeter captivos ac transfugas
662 barbaros Galliarum quoque procerissimum quemque et, ut ipse dicebat,
663 ἀξιοθριάμβευτον, ac nonnullos ex principibus legit ac seposuit ad pompam
664 coegitque non tantum rutilare et summittere comam, sed et sermonem

665 Germanicum addiscere et nomina barbarica ferre. Praecepit etiam triremis,
666 quibus introierat Oceanum, magna ex parte itinere terrestri Romam devehī.
667 Scripsit et procuratoribus, triumphum apparerent quam minima summa, sed
668 quantus numquam alius fuisset, quando in omnium hominum bona ius
669 haberent.

670 [48] Prius quam provincia decederet, consilium iniit nefandae atrocitatis
671 legiones, quae post excessum Augusti seditionem olim moverant,
672 contrucidandi, quod et patrem suum Germanicum ducem et se infantem tunc
673 obsedissent, vixque a tam praecipiti cogitatione revocatus, inhiberi nullo
674 modo potuit quin decimare velle perseveraret. Vocatas itaque ad contionem
675 inermes, atque etiam gladiis depositis, equitatu armato circumdedit. 2 Sed
676 cum videret suspecta re plerosque dilabi ad resumenda si qua vis fieret arma,
677 profugit contionem confestimque urbem petit, deflexa omni acerbitate in
678 senatum, cui ad avertendos tantorum dedecorum rumores palam minabatur,
679 querens inter cetera fraudatum se iusto triumpho, cum ipse paulo ante, ne
680 quid de honoribus suis ageretur, etiam sub mortis poena denuntiasset.

681 [49] Aditus ergo in itinere a legatis amplissimi ordinis ut maturaret orantibus,
682 quam maxima voce: "veniam," inquit, "veniam, et hic mecum," capulum gladii
683 crebro verberans, quo cinctus erat. Edixit et reverti se, sed iis tantum qui
684 optarent, equestri ordini et populo; nam se neque civem neque principem
685 senatui amplius fore. 2 Vetuit etiam quemquam senatorum sibi occurrere.
686 Atque omisso vel dilato triumpho ovans urbem natali suo ingressus est;
687 intraque quartum mensem periit, ingentia facinora ausus et aliquanto maiora
688 moliens, siquidem proposuerat Antium, deinde Alexandream commigrare
689 interempto prius utriusque ordinis electissimo quoque. 3 Quod ne cui dubium
690 videatur, in secretis eius reperti sunt duo libelli diverso titulo, alteri "gladius,"
691 alteri "pugio" index erat; ambo nomina et notas continebant morti
692 destinatorum. Inventa et arca ingens variorum venenorum plena, quibus mox

693 a Claudio demersis infecta maria traduntur non sine piscium exitio, quos
694 enectos aestus in proxima litora eiecit.

XV. APPEARANCE AND HEALTH

695 [50] Statura fuit eminenti, colore expallido, corpore enormi, gracilitate
696 maxima cervicis et crurum, oculis et temporibus concavis, fronte lata et torva,
697 capillo raro at circa verticem nullo, hirsutus cetera. Quare transeunte eo
698 prospicere ex superiore parte aut omnino quacumque de causa capram
699 nominare, crimosum et exitiale habebatur. Vultum vero natura horridum ac
700 taetrum etiam ex industria efferabat componens ad speculum in omnem
701 terrorem ac formidinem.

702 2 Valitudo ei neque corporis neque animi constitit. Puer comitali morbo
703 vexatus, in adulescentia ita patiens laborum erat, ut tamen nonnumquam
704 subita defectione ingredi, stare, colligere semet ac sufferre vix posset. Mentis
705 valitudinem et ipse senserat ac subinde de secessu deque purgando cerebro
706 cogitavit. Creditur potionatus a Caesonia uxore amatorio quidem
707 medicamento, sed quod in furorem verterit. 3 Incitabatur insomnio maxime;
708 neque enim plus quam tribus nocturnis horis quiescebat ac ne iis quidem
709 placida quiete, sed pavida miris rerum imaginibus, ut qui inter ceteras pelagi
710 quondam speciem conloquentem secum videre visus sit. Ideoque magna
711 parte noctis vigiliae cubandique taedio nunc toro residens, nunc per
712 longissimas porticus vagus invocare identidem atque expectare lucem
713 consuevit.

714 [51] Non inmerito mentis valitudini attribuerim diversissima in eodem vitia,
715 summam confidentiam et contra nimium metum. Nam qui deos tanto opere
716 contemneret, ad minima tonitrua et fulgura conivere, caput obvolvere, at vero
717 maiore proripere se e strato sub lectumque condere solebat. Peregrinatione
718 quidem Siciliensi irrisis multum locorum miraculis repente a Messana noctu
719 profugit Aetnaei verticis fumo ac murmure pavefactus.

720 2 Adversus barbaros quoque minacissimus, cum trans Rhenum inter
721 angustias densumque agmen iter essedo faceret, dicente quodam non
722 mediocrem fore consternationem sicunde hostis appareat, equum ilico
723 conscendit ac propere reversus ad pontes, ut eos calonibus et impedimentis
724 stipatos repperit, impatiens morae per manus ac super capita hominum
725 translatus est. 3 Mox etiam audita rebellione Germaniae fugam et subsidia
726 fugae classes apparabat, uno solacio adquiescens transmarinas certe sibi
727 superfuturas provincias, si victores Alpium iuga, ut Cimbri, vel etiam urbem,
728 ut Senones quondam, occuparent; unde credo percussoribus eius postea
729 consilium natum apud tumultuantes milites ementiendi, ipsum sibi manus
730 intulisse nuntio malae pugnae perterritum.

731 [52] Vestitu calciatuque et cetero habitu neque patrio neque civili, ac ne virili
732 quidem ac denique humano semper usus est. Saepe depictas gemmatasque
733 indutus paenulas, manuleatus et armillatus in publicum processit; aliquando
734 sericatus et cycladatus; ac modo in crepidis vel coturnis, modo in speculatoria
735 caliga, nonnumquam socco muliebri; plerumque vero aurea barba, fulmen
736 tenens aut fuscinam aut caduceum deorum insignia, atque etiam Veneris
737 cultu conspectus est. Triumphalem quidem ornatum etiam ante expeditionem
738 assidue gestavit, interdum et Magni Alexandri thoracem repetitum e
739 conditorio eius.

XVI. INTELLECTUAL PURSUITS

740 [53] Ex disciplinis liberalibus minimum eruditioni, eloquentiae plurimum
741 attendit, quantumvis facundus et promptus, utique si perorandum in aliquem
742 esset. Irato et verba et sententiae suppetebant, pronuntiatio quoque et vox, ut
743 neque eodem loci prae ardore consisteret et exaudiretur a procul stantibus.
744 2 Peroraturus stricturum se lucubrationis suae telum minabatur, lenius
745 comptiusque scribendi genus adeo contemnens, ut Senecam tum maxime
746 placentem "commissiones meras" componere et "harenam esse sine calce"
747 diceret. Solebat etiam prosperis oratorum actionibus rescribere et magnorum

748 in senatu reorum accusationes defensionesque meditari ac, prout stilus
749 cesserat, vel onerare sententia sua quemque vel sublevare, equestri quoque
750 ordine ad audiendum invitato per edicta.

751 [54] Sed et aliorum generum artes studiosissime et diversissimas exercuit.
752 Thraex et auriga, idem cantor atque saltator, battuebat pugnatoriis armis,
753 aurigabat exstructo plurifariam circo; canendi ac saltandi voluptate ita
754 efferebatur, ut ne publicis quidem spectaculis temperaret quo minus et
755 tragoedo pronuntianti concineret et gestum histrionis quasi laudans vel
756 corrigens palam effingeret. 2 Nec alia de causa videtur eo die, quo periit,
757 pervigilium indixisse quam ut initium in scaenam prodeundi licentia
758 temporis auspicaretur. Saltabat autem nonnumquam etiam noctu; et
759 quondam tres consulares secunda vigilia in Palatium accitos multaque et
760 extrema metuentis super pulpitem collocavit, deinde repente magno
761 tiliarum et scabellorum crepitu cum palla tunicaque talari prosiluit ac
762 desaltato cantico abiit. Atque hic tam docilis ad cetera natate nesciit.

763 [55] Quorum vero studio teneretur, omnibus ad insaniam favit. Mnesterem
764 pantomimum etiam inter spectacula osculabatur, ac si qui saltante eo vel
765 leviter obstreperet, detrahi iussum manu sua flagellabat.

766 Equiti R. tumultuanti per centurionem denunciavit, abiret sine mora Ostiam
767 perferretque ad Ptolemaeum regem in Mauretanium codicillos suos; quorum
768 exemplum erat: "ei quem istoc misi, neque boni quicquam neque mali feceris."

769 2 Thraeces quosdam Germanis corporis custodibus praeposuit. Murmillonum
770 armaturas recidit. Columbo victori, leviter tamen saucio, venenum in plagam
771 addidit, quod ex eo Columbinum appellavit; sic certe inter alia venena
772 scriptum ab eo repertum est.

773 Prasinae factioni ita addictus et deditus, ut cenaret in stabulo assidue et
774 maneret, agitatori Eutycho comisatione quadam in apophoretis vicies
775 sestertium contulit.

776 3 Incitato equo, cuius causa pridie circenses, ne inquietaretur, viciniae
777 silentium per milites indicere solebat, praeter equile marmoreum et praesaepe
778 eburneum praeterque purpurea tegumenta ac monilia e gemmis domum
779 etiam et familiam et suppellectilem dedit, quo lautius nomine eius invitati
780 acciperentur; consulatum quoque traditur destinasse.

XVII. ASSASSINATION

781 [56] Ita bacchantem atque grassantem non defuit plerisque animus adoriri.
782 Sed una atque altera conspiratione detecta, aliis per inopiam occasionis
783 cunctantibus, duo consilium communicaverunt perfeceruntque, non sine
784 conscientia potentissimorum libertorum praefectorumque praetori; quod ipsi
785 quoque etsi falso in quadam coniuratione quasi participes nominati, suspectos
786 tamen se et invisos sentiebant. Nam et statim seductis magnam fecit invidiam
787 destricto gladio affirmans sponte se periturum, si et illis morte dignus
788 videretur, nec cessavit ex eo criminari alterum alteri atque inter se omnis
789 committere.

790 2 Cum placuisset Palatinis ludis spectaculo egressum meridie adgredi, primas
791 sibi partes Cassius Chaerea tribunus cohortis praetoriae depoposcit, quem
792 Gaius seniore iam et mollem et effeminatum denotare omni probro
793 consuerat et modo signum petenti "Priapum" aut "Venerem" dare, modo ex
794 aliqua causa agenti gratias osculandam manum offerre formatam
795 commotamque in obscaenum modum.

796 [57] Futurae caedis multa prodigia exstiterunt. Olympiae simulacrum Iovis,
797 quod dissolvi transferrique Romam placuerat, tantum cachinnum repente
798 edidit, ut machinis labefactis opifices diffugerint; supervenitque ilico quidam
799 Cassius nomine, iussum se somnio affirmans immolare taurum Iovi.

800 2 Capitolium Capuae Id. Mart. de caelo tactum est, item Romae cella Palatini
801 atriensis. Nec defuerunt qui coniectarent altero ostento periculum a
802 custodibus domino portendi, altero caedem rursus insignem, qualis eodem
803 die facta quondam fuisset.

804 Consulenti quoque de genitura sua Sulla mathematicus certissimam necem
805 appropinquare affirmavit.

806 3 Monuerunt et Fortunae Antiatinae, ut a Cassio caveret; qua causa ille
807 Cassium Longinum Asiae tum proconsulem occidendum delegaverat,
808 inmemor Chaeream Cassium nominari.

809 Pridie quam periret, somniavit consistere se in caelo iuxta solium Iovis
810 impulsisque ab eo dextri pedis pollice et in terras praecipitatum.

811 Prodigiorum loco habita sunt etiam, quae forte illo ipso die paulo prius
812 acciderant. 4 Sacrificans respersus est phoenicopteri sanguine; et pantomimus
813 Mnester tragoediam saltavit, quam olim Neoptolemus tragoedus ludis,
814 quibus rex Macedonum Philippus occisus est, egerat; et cum in Laureolo
815 mimo, in quo a[u]ctor proripiens se ruina sanguinem vomit, plures
816 secundarum certatim experimentum artis darent, cruore scaena abundavit.
817 Parabatur et in noctem spectaculum, quo argumenta inferorum per Aegyptios
818 et Aethiopas explicarentur.

819 [58] VIII. Kal. Febr. hora fere septima cunctatus an ad prandium surgeret
820 marcente adhuc stomacho pridiani cibi onere, tandem suadentibus amicis
821 egressus est. Cum in crypta, per quam transeundum erat, pueri nobiles ex
822 Asia ad edendas in scaena operas evocati praepararentur, ut eos inspiceret
823 hortareturque restitit, ac nisi princeps gregis algere se diceret, redire ac
824 repraesentare spectaculum voluit.

825 2 Duplex dehinc fama est: alii tradunt adloquenti pueros a tergo Chaeream
826 cervicem gladio caesim graviter percussisse praemissa voce: "hoc age!" Dehinc
827 Cornelium Sabinum, alterum e coniuratis, tribunum ex adverso traiecisse
828 pectus; alii Sabinum sumnota per conscios centuriones turba signum more
829 militiae petisse et Gaio "Iovem" dante Chaeream exclamasse: "accipe ratum!"
830 Respicientique maxillam ictu discidisce. 3 Iacentem contractisque membris
831 clamitantem se vivere ceteri vulneribus triginta confecerunt; nam signum erat
832 omnium: "repete!" Quidam etiam per obscaena ferrum adegerunt. Ad

833 primum tumultum lecticari cum asseribus in auxilium accucurrerunt, mox
834 Germani corporis custodes, ac nonnullos ex percussoribus, quosdam etiam
835 senatores innoxios interemerunt.

836 [59] Vixit annis viginti novem, imperavit triennio et decem mensibus
837 diebusque octo. Cadaver eius clam in hortos Lamianos asportatum et
838 tumultuario rogo semiambustum levi caespite obrutum est, postea per
839 sorores ab exilio reversas erutum et crematum sepultumque. Satis constat,
840 prius quam id fieret, hortorum custodes umbris inquietatos; in ea quoque
841 domo, in qua occubuerit, nullam noctem sine aliquo terrore transactam, donec
842 ipsa domus incendio consumpta sit.

843 Perit una et uxor Caesonia gladio a centurione confossa et filia parieti inlisa.

844 [60] Conditionem temporum illorum etiam per haec aestimare quivis possit.
845 Nam neque caede vulgata statim creditum est, fuitque suspicio ab ipso Gaio
846 famam caedis simulatam et emissam, ut eo pacto hominum erga se mentes
847 deprehenderet; neque coniurati cuiquam imperium destinaverunt; et senatus
848 in asserenda libertate adeo consensit, ut consules primo non in curiam, quia
849 Iulia vocabatur, sed in Capitolium convocarent, quidam vero sententiae loco
850 abolendam Caesarum memoriam ac diruenda templa censuerint. Observatum
851 autem notatumque est in primis Caesares omnes, quibus Gai praenomen
852 fuerit, ferro perisse, iam inde ab eo, qui Cinnanis temporibus sit occisus.